

zi értelme: zöldfülű! Sem akkor, sem az 1959-es kolozsvári időzésem alatt nem tettem kísérletet arra, hogy Jancsó Bélával a szegedi egyetemista idejéről, barátairól beszélgessek. Pedig tudtam, hogy kicsoda. Baróti Dezső nekem egyetemi oktatóm volt, mint a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának alapító tagja jó kapcsolatokat ápol a Erdélyi Fialatokkal, Buday Györgyön keresztül Jancsó Bélával is, nekem sokszor beszélt erről az időről.

Valahogy nem éreztem meg a találkozás véletlenjében a lehetőséget, nem tudtam még, hogy Jancsó Béla Szegeden is, Kolozsvárt is annak a nagy szellemi fölbuzdulásnak volt az organizátora, amelyik a magyarság európai útját és földadatát kereste, és a megmaradásának lehetőségeit próbálgatta. Csapody Miklós, Cseke Péter kutatásait csak jóval később ismerhettem meg, és írom itt, hogy mindezeket pirulva olvasom, hiszen ott voltam egy pillanatban a forrásnál, de elfelejtettem meríteni belőle.

Abafáy Gusztáv javaslata volt, hogy keressük föl Balogh Edgárt a kolozsvári időzésem alatt. Utóbb kiderült, hogy A.G. akart vele beszélgetni valami régi, közös élményükről, amit én végighallgattam, de eközben Balogh Edgár azt ajánlotta nekem, hogy mi ketten sétálgassunk az utcán, és úgy beszéljünk.

Ennek a sétálgatásnak az értelmét csak később értettem meg. Már Marosvásárhelyen is Kocziány László, amikor a Teleki Tékában fölkerestem, azt javasolta, hogy menjünk ki, és sétáljunk egyet. Balogh Edgár szisztematikus beszélgető volt, alapkérdéseket tett föl, ezek részben rám vonatkoztak, részben a kortársakra, majd rátértek ideológiai, történeti ügyekre, a válaszokat nem mindig hallgatta végig. Az egyik ilyen jellemző kérdése volt: tudsz-e németül?

A válasz előtt már indokolta is: németül tudni kell, mert a mi kelet-európai ügyeinknek ezen a nyelven van a legjobb szakirodalma. Edgárról is ezt-azt tudtam már a vele való találkozásunk előtt, olvastam a csehszlovákiai sarlós működéséről, sőt még azt is tudtam, hogy 1928. május 20-án a Kerepesi temetőben Ady kopjafájánál rendezett ifjúsági megemlékezésnek ő volt az egyik szervezője, ugyanitt Juhász Gyula mondta az emlékező beszédet. Meg is kérdeztem ekkor Edgártól: emlékszik Juhász Gyulára? Azt mondta, Juhász úgy beszélt Ady sírjánál, mint egy pap.

Sétánk közben Edgár valakit üdvözölt románul, az a valaki magyarul válaszolt neki, és amikor elértük egymást, Edgár bemutatott – emlékem szerint egy kissé korpulens úrnak, akit Constantin Daicoviciunak hívtak, történész, kolozsvári egyetemi tanár. A két barát mindjárt kávéházi beszélgetést javasolt, én ugyan el akartam válni Edgártól, de ő csak lelkelt, hogy menjek velük. Mentem, a beszéd teljesen rajtam kívül folyt, én csak erősen hallgattam. Majdnem teljesen ismeretlen tájékon barangoltak, nevek, könyvek, történetek jöttek elő, egymás szavába vágtak, végül valami meglepő dolog történt: Daicoviciu azt mondta: a kisebbség hallgasson, ha a többség beszél. Láttam, éreztem, hogy ez tréfásan hangzott el, de arra gondoltam később, kolozsvári időzésem alatt többször is, hogy a megjegyzés mélyén valami más is van, mint tréfa. [...]

(2013. 5.)

OPLATKA ANDRÁS

„A bőrünket a lehető legdrágábban adjuk el”

Svájc a második világháborúban

(Részlet)

[...] Bárhogy is volt, ma Svájcban lényegében mindenki azt vallja, hogy az 1939 és 1945 közötti menekültügyi politika nem az ország történelmének aranylapjain áll. Méltányosnak tűnik a vélemény, ami így szól: „Svájcnak több üldözött zsidót kellett volna befogadnia, bár nyilván nem hárulhatott a feladat a kis országra, hogy Európa teljes zsidóságát megmentsse; jelenleg sem képes azonban senki meghatározni, hogy a »többbet« és a »mindenkit« közötti határ hol húzódott volna.” Ehhez hozzá kell tenni még egy érvet. Svájc számára a menekültek felvétele nemcsak gazdasági, hanem biztonsági kérdés is volt. Nem lehetett tudni, irra-

cionális dühében hogyan reagál a Berlinben egyeduralkodó „Führer”, ha Svájc korlátlanul az európai zsidók menhelyévé válik.

Nyilvánvaló, az, hogy Svájc a háborút elkerülte, nem csak politikai és katonai elszántság eredménye volt; jó néhány kevésbé hősi, opportunistáknak is nevezhető döntés és elem is közrejátszott. De óvakodjunk mai moralistaként bárki felett pálcát törni. Akik annak idején határoztak, nem jó és rossz, hanem legtöbbször csak rossz és még rosszabb között választhattak.

A vélemények megoszlanak, és persze attól függően, hogy ki ítél, már a korban is erősen eltértek. Hitler, aki a svájci demokráciát megvetette, állítólag azt mondta: Svájc, ahol mind a diplomáciai, mind a kémszolgálati és devizakereskedelmi akciók folyhatnak, s ahonnan a német hadiipar fontos szállítmányokat kap, ily állapotban hasznosabb, mint ha Németország erőszakkal a maga csatlósává tenné.¹ E „nagylelkűség” persze abban a meggyőződésben fogant, hogy Svájc sorsa a német végső győzelem pillanatában amúgy is a Harmadik Birodalom kezében lesz majd.

Churchill viszont a háború vége felé egy, Eden külügyminiszterhez intézett és Svájcban gyakran idézett levélben úgy foglalt állást, hogy az európai semlegesek között Svájcot illeti a legnagyobb elismerés. Jelentéktelen, írta a brit kormányfő, hogy Anglia túl keveset kapott Svájctól mindabból, amit megkapni kívánt, mint ahogy az sem játszik szerepet, hogy a svájciak Németországnak esetleg túl sokat adtak, mert életben akartak maradni. Svájc, szögezte le Churchill, demokratikus ország, amely hegyeiben önvédelmet folytatott szabadságáért, s bár lakossága etnikailag különböző, szellemileg messzemenően a szövetségesek oldalán állt.²

(2013. 11.)

JEGYZETEK

1. Gautschi, 222.

2. Winston S. Churchill: *Der Zweite Weltkrieg*. VI. k. 437. Scherz Verlag, Bern, 1954.

VISKY ANDRÁS

Két sírkőre

Végakarát

A poromat is vidd magaddal, mondta anyám, ne hagyj itt belőlem semmit, mondta, miután aláírta végakarátát.

A fogság földjében nincs megnyugvása a testnek. Hároméves voltam. Szétomló betűk, egymás mellé rekesztett idegenek.

N.-re hagyta mind a hét gyermekét. Egy milicista jött meg egy másik hivatalos személy. Okmánybélyeget is hoztak.

És pecsétnyomót lila pecsétpárnával.

Keresztet vetettek, amikor elmentek.

Soha nem láttuk őket ügyetlennek.

Anyám elmosolyodott. Próbáltam elképzelni, hogyan földeljük el, de nem ment.

Úgy szerettem a testét, mint a tenmagamét. Keze karomon nyugodott, hidegen, erőtlenül. Öt hideg gyertya nyoma

a csuklóm felett. Megmaradt, itt van.

Jönnek Isten szárnyas besúgóí, mondta,

amikor lecsuklott halálszép feje a szalmára.